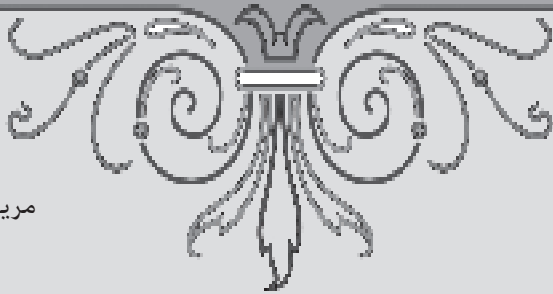

معرفی نسخه دست‌نویس مجموعه ادعیه و مناجات

مریم محمدشفیع*

یادداشت

علاوه بر تمام ارزش‌های علمی و تاریخی نُسخ دست‌نویس و چاپ‌سنگی و به طور کُل کتاب‌های قدیمی، یکی از کارکردها و ارزش‌های این نوع از منابع، بازخوانی تاریخ محلی است؛ چنان‌که بررسی نسخه‌های قدیمی موجود در یک منطقه، علاوه بر این‌که در شناسایی نویسندگان، شاعران، دانشمندان، خوش‌نویسان و کاتبان آن منطقه مؤثر است، گاهی اوقات یادداشت‌های موجود در حواشی این نسخه‌ها نقاط تاریکی از تاریخ آن منطقه را مشخص خواهد کرد. اما صرف‌نظر از تمامی اطلاعاتی که ممکن است از بررسی نُسخ خطی به دست آید، یعنی صرف‌نظر از متن، پدیدآور، کاتب و یادداشت‌های حواشی نسخه، اساساً وجود خود نسخه در یک منطقه و در نزد خانواده‌ای مشخص، گاهی روشن‌گر بسیاری از مسائل فرهنگی-تاریخی آن منطقه یا خانواده‌ی صاحب نسخه خواهد بود.

در میان خانواده‌های قدیمی ساکن شهر گرگان (استرآباد سابق) و شهرها و روستاهای مختلف استان گلستان (ایالت استرآباد و گرگان) گاهی نسخه‌های قدیمی متعدد و پراکنده‌ای (اعم از دست‌نویس و چاپی) وجود دارد که بعضاً حاوی اطلاعات مشخصی از تاریخ فرهنگی، اجتماعی و سیاسی منطقه هستند و بعضاً در ظاهر امر هیچ‌گونه اطلاعاتی از این دست ندارند. به کرات و دفعات از اشخاص و خانواده‌های مختلف شنیده شده که در گذشته نسخه‌های خطی و قدیمی داشته‌اند و به دلایل مختلف از بین رفته یا مفقود شده است. حتی نسخه‌هایی که تاکنون نیز در اختیار برخی افراد و خانواده‌ها موجود است، به دلایل مختلف در خطر نابودی و مفقود شدن هستند؛ چه بسا بر اثر گذر زمان و تغییر نسل‌ها و عدم شناخت و آگاهی، نُسخ قدیمی و سایر اسناد و مدارک و آثار ارزشمند تاریخی موجود در نزد یک خانواده به سرنوشتی نامعلوم دچار شده‌اند.

یکی از راه‌های حفظ این آثار ارزشمند، سپردن این آثار به مراکز آرشیوی است، اما حداقل اقدامی که می‌توان در راستای حفظ اطلاعات مکنون در این آثار، انجام داد، ثبت اطلاعات آن‌ها از طریق فهرست‌نویسی و تصویربرداری خواهد بود. در ادامه، معرفی نسخه‌ی دست‌نویس متعلق به خانم عزت‌السادات قدس‌مفیدی ارائه خواهد شد.

*مسؤل مرکز اسناد

تاریخی مؤسسه

فرهنگی میرداماد

سادات قدس مفیدی

سادات مفیدی یا بنی مفید گروهی از سادات ساکن در شهر گرگان (استرآباد) و روستاهای غرب استان گلستان (بلوک سندن رستاق) هستند که در این منطقه سابقه‌ای دیرینه و پرافتخار دارند؛ سادات بنی مفید که از سادات موسوی حسینی هستند، از پیش از دوره صفویه در شهر استرآباد و بلوک استرآباد رستاق ساکن بوده و رجال برجسته و چهره‌های مشهوری از میان آن‌ها برخاسته‌اند. یکی از مشهورترین این چهره‌ها «سید مفید بزرگ» یا «سید مفید اول» است که اکنون اخلاف او در شهر گرگان با نام‌های خانوادگی «مفیدی» و یا با پسوند «مفید» شناخته می‌شوند. یکی از شاخه‌های سادات بنی مفید، خانواده‌ی «قدس مفیدی» هستند. جد بزرگ شاخه‌ی سادات قدس مفیدی، شخصی به نام «سید محمد تقی»، مشهور به «آق‌بزرگ قدس مفیدی» بوده که هم‌اکنون بخشی از عمارت مسکونی و تاریخی او در گذر سرخواجه گرگان، واقع در کوچه حمام سردار باقی و برقرار است. این خانه یکی از مکان‌های منسوب به مولودخانه آغامحمدخان قاجار بوده و در این رابطه نقل قول‌های شفاهی متعددی در بین این خاندان رایج و زبان‌زد است. خانم عزت‌السادات قدس مفیدی که در این خانه به دنیا آمده و هم‌اکنون نیز در این خانه زندگی می‌کند، صاحب نسخه‌ای دست‌نویس در موضوع ادعیه و مناجات هستند، که در ادامه این نسخه معرفی خواهد شد.

مجموعه ادعیه دست‌نویس (شعبه/فارسی-عربی)

گردآورنده: ناشناس - تاریخ تألیف: نامشخص (با توجه به این که در سومین برگ استقبال نسخه نوشته: «کتاب مشتمل بر ادعیه برای عامه حوایج و مرام دنیا و آخرت از کتب معتمده استنساخ شده» بنابراین، به احتمال زیاد این کتاب باید نسخه‌ی منحصر به فرد بوده و گردآورنده‌ی آن نیز یکی از رجال سادات مفیدی استرآباد بوده باشد).

مشخصات کتاب‌شناسی

مجموعه‌ایست از ادعیه شامل ۳ باب؛ باب نخست در ذکر ادعیه منقول از مصباح کفعمی، که این بخش شامل چهل دعا است. باب دوم در ذکر ادعیه منقوله از غیر مصباح کفعمی که در مجموع شامل چهار دعا است. باب سوم در مناجات‌ها شامل یک مقدمه در تعریف مناجات و در ادامه ذکر ۱۸ مناجات است.

فهرست مطالب

[خطبه و مقدمه کتاب] (ساقط است)

[باب اول: در ذکر چهل دعا که در مصباح کفعمی نقل شده است] (از ص ۱ - ر موجود تا ص ۱۵۹- ر) توضیح: هر دعا شامل دو قسمت است؛ قسمت نخست «شرح دعا» شامل منابع روایی، خلاصه فضل دعا و طریقه و زمان خواندن آن. قسمت دوم «متن دعا» (در برخی موارد ترجمه متن دعا در بین سطور نوشته شده است).

- ۱- دعای حمید (چند سط آغازین منابع و شرح و خواص دعا ساقط است) ۲- دعای مجیر
- ۳- دعای صحیفه (نقل از کتاب «مهج الدعوات» سید ابن طاووس) ۴- دعای معراج ۵- دعای امان
- ۶- دعای حجب ۷- دعای جامع ۸- دعای جوشن کبیر ۹- دعای مشتمل بر اسماء الله تعالی (نقل

از کتاب «دروع» ابن طاووس) ۱۰- دعای الطاهرین (روایت از امام صادق) ۱۱- دعای اویس قرنی (نقل از «مهج الدعوات» ابن طاووس) ۱۲- دعای دیگر اویس قرنی (نقل از «مهج الدعوات» ابن طاووس) ۱۳- دعایی که بسیار جلیل القدر است (نقل از «مهج الدعوات» ابن طاووس) ۱۴- دعایی که بسیار عظیم الشان است (روایت از امام صادق) ۱۵- دعای تهلیل قرآن (روایت از پیغمبر) ۱۶- دعای جوشن صغیر (نقل از ملحقات مصباح کفعمی - با ترجمه زیرنویس) ۱۷- دعای ادريس در اعمال ماه رمضان (نقل از ابن طاووس) ۱۸- دعای مباحله در اعمال ماه ذیحجه (نقل از کتاب «اقبال» ابن طاووس) ۱۹- دعای عهد در اعمال ماه شعبان (روایت از امام جعفر صادق) ۲۰- [دعای بیستم جا افتاده است] ۲۱- دعای خضر در اعمال ماه شعبان (با ترجمه زیرنویس) ۲۲- دعای مشلول (نقل از «مهج الدعوات» ابن طاووس) ۲۳- دعای علی القدر (نقل از حاشیه ملحقات مصباح کفعمی) ۲۴- دعای جلیل القدر (نقل از ملحقات مصباح کفعمی) ۲۵- دعای عشرات (از جمله ادعیه صباح) (نقل از کفعمی که منقول است از روایات شیخ طوسی در «مصباح المتهجد» و ابن باقر در «اختیار» و ابن طاووس در «مهج الدعوات») ۲۶- دعای مروی از صاحب الزمان (عج) (نوشته: در حاشیه مصباح چیزی به نظر نرسید) ۲۷- دعای آدم علیه السلام ۲۸- دعای حضرت ابراهیم علیه السلام (از مهج الدعوات ابن طاووس به نقل از کفعمی) ۲۹- دعای حضرت عیسی (ع) (نقل از کتاب «قصص الانبیاء» سعید ابن هبه الله راوندی) ۳۰- دعای پیغمبر صل الله در غار ۳۱- دعای حضرت فاطمه (س) (نقل از کتاب «امالی» ابوالفضل محمد ابن عبدالمطلب شیبانی) ۳۲- دعای امام سجاد (ع) (روایت از مقاتل ابن سلیمان) ۳۳- دعای امام جعفر صادق (ع) (روایت از اسماعیل ابن فضل هاشمی) ۳۴- دعای امام رضا (ع) (نقل از کتاب «کنوز النجاح» شیخ طوسی و نقل از ابن مابویه) ۳۵- دعای اهل بیت المعمور (نقل از حاشیه مصباح کفعمی و کتاب «توحید» ابن مابویه) ۳۶- دعای سر قدسیه ۳۷- دعای سهم اللیل (نقل از کتاب «عدّه الداعی») ۳۸- دعای مشتمل بر اسم اعظم (روایت از حضرت علی (ع)) ۳۹- دعای دیگر مشتمل بر اسم اعظم (روایت از امام سجاد (ع)) ۴۰- دعای دیگر مشتمل بر اسم اعظم (روایت از امام موسی کاظم (ع))

باب دوم: در ذکر ادعیه منقوله از غیر مصباح کفعمی (از ص ۱۵۹ - ر تا ص ۱۶۴ پ)

۱- دعای امام جعفر صادق (ع) (نقل از کتاب «مجموع الرائق») ۲- دعای دیگر امام جعفر صادق (ع) (نقل از کتاب «مصباح الزائر») ۳- دعای پیغمبر (ص) (نقل از کتاب «امالی» شیخ طوسی) ۴- دعای حضرت علی (ع) (نقل از کتاب «امالی» شیخ طوسی)

باب سوم: در مناجات‌ها (از ص ۱۶۴ پ تا ص ۲۰۴ ر)

مقدمه در تعریف مناجات

۱- مناجات اول، منسوب به امیر المؤمنین (ع) ۲- مناجات دوم، منسوب به امیر المؤمنین (ع) (نقل از مصباح کفعمی) ۳- مناجات سوم، منسوب به امام سجاد (ع) ۴- مناجات خمس عشر (پانزده گانه) حضرت علی ابن الحسین، امام سجاد (ع) که به احتمال قریب به یقین از کتاب «صحیفه ثانیه سجادیه» تألیف شیخ محمد ابن حسن ابن حر عاملی، نقل کرده است: (اول: مناجات تأیید - دوم:

مناجات شاکین - سوم: مناجات خائفین - چهارم: مناجات راجین - پنجم: مناجات راغبین - ششم: مناجات شاکرین - هفتم: مناجات مطیعین - هشتم: مناجات مریدین - نهم: مناجات محبّین - دهم: مناجات متوسّلین - یازدهم: مناجات مفتقرین - دوازدهم: مناجات عارفین - سیزدهم: مناجات ذاکرین - چهاردهم: مناجات معتصمین - پانزدهم: مناجات زاهدین

[ضمیمه]

۱- شرح دعای سمات (از ص ۲۰۴-پ تا ص ۲۲۷-پ)

توضیح: در عنوان این بخش عبارت «چهل و یکم» نوشته شده که نشان می‌دهد، مقصود گردآورنده، انضمام این بخش به ادامه‌ی باب نخست کتاب است.

در مقدمه‌ی این بخش آمده: «بعرض میرساند راقم حروف که چون قدوه‌العلماء و زیده‌الصلحاء عاک له عاک یقین مولانا محمدصالح قزوینی^۱ برِ دَالله مضجعهم تعرض شرح فضل و اصل این دعا شده، فراید و فواید بسیار در آن درج نموده، مناسب می‌نماید که تیمماً بکلامه نقل رساله او در این مقام شود و آن این است؛ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ وَالصَّلٰوَةُ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِیْنَ. اَمَّا بَعْدُ اِیْنَ فَحَقِیرُ مُحَمَّدصَالِحِ قَزْوِیْنِی حَسْبِ الْاِلْتِمَاسِ بَعْضِیْ اِزْ بَرَادِرِ اِنِّیْ بَهْ تَرْجَمَهُ دَعَایِ سَمَاتِ کِهْ اِزْ دَعَاہَایِ عَظِیْمِ الشَّأْنِ اِسْتِ، جَرَأْتُ نَمُوْدُ، اَمِیْدُ کِهْ مَقْبُوْلُ اِفْتِدِ، کِهْ اَلْمَأْمُوْرُ مَعْذُوْر. بَدَانِکِهْ سَمَاتِ...»

انجام: «... وَ بِکُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمٍ اَمِیْنُ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ وَ صَلَّالَلّٰهُ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَ سَلَّمَ»

بنابر آنچه در مقدمه‌ی این بخش آمده، گردآورنده عیناً مطلب محمدصالح قزوینی را بازنویسی کرده است.

۲- ادعیه پراکنده و زیارت‌نامه امیر المؤمنین (ع) (از ص ۲۲۷-پ تا ص ۲۲۸-پ)

مشخصات نسخه‌شناسی

خط نسخ نسخ ۱۴ سطری، ترجمه بین سطور شکسته نستعلیق، کاتب نامعلوم. تاریخ تحریر: نامعلوم (سده ۱۲ق). کاغذ: آهارمهره نخودی. عناوین به شنگرف. ترجمه بین سطور به سرخی. جلد: تیماج قهوه‌ای با نقش گل هشت‌پر در چهار گوشه و سه گل هشت‌پر در میانه.

آغاز ساقط، آغاز موجود: «... که او از اهل بهشت است و اگر ترسناکی یا گرسنه‌ای یا تشنه‌ای یا

صاحب قرضی یا غریبی یا اندوهناکی این دعا بخواند...»

انجام: «... مِنْ صَفْوَتِکَ وَالْاَبْرَارِ مِنْ خَاصِّیَّتِکَ بِرَحْمَتِکَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ»

حواشی خارج متن: ۱- تاریخ وفات مرحوم حاجی سیدمفید، جمعه چهارم ربیع‌الثانی ۱۳۲۵

(ص ۱- ر) ۲- دعای قربانی (ص ۲- ر) ۳- تاریخ تولد آقا حسین در روز جمعه ۶ شعبان ۱۳۲۶

۴- تولد رباب‌بیگم روز ۱۲ رمضان ۱۳۲۳ (ص ۳- ر)

آسیب‌شناسی: ۱- اوراقی از آغاز نسخه ساقط شده. ۲- دو برگ انجام نسخه شدیداً آسیب دیده است.

۳- لبه‌های اوراق رطوبت دیده و تغییر رنگ داده. ۴- گوشه چپ تحتانی اوراق در قسمت رویه بر اثر تماس

انگشت سیاه شده. ۵- لبه‌های برخی اوراق وصالی دارد. ۶- جلد زیرین ساقط و معده شده، جلد زیرین منفصل

است. ۷- برگ انجام نسخه منفصل است و اندکی نقصان دارد. ۸- دو برگ استقبال نسخه منفصل است.

قطع نسخه: ۲۰*cm۱۲ اندازه مسطور: ۱۷*cm۸

۱ - محمدصالح روغنی قزوینی از علماء ایران در قرن ۱۱ و ابتدای قرن ۱۲ هجری قمری است. از آثار او می‌توان به «شرح نهج‌البلاغه»، «نوادیر» (ترجمه و تلخیص محاضرات الادباء راغب اصفهانی)، «رموزالایقان» در شرح منثوی معنوی مولوی، «ترجمه صحیفه سجادیه»، «شرح دعای سمات»، «شرح عهدنامه مالک‌اکثر» اشاره کرد.